

VÁZLAT A NYUGAT-PENNSYLVANIA-I MAGYAR
KÖZÖSSÉGEK TÁRSADALMÁRÓL

A 2000. évi népszámlálás adatai szerint az Amerikai Egyesült Államokban 1 398 724 személy vallotta magát magyar származásúnak. Ennek a jelentős létszámú néptömegnek kevesebb, mint 10%-a, mintegy 120–130 ezer fő használja rendszeresen a magyar nyelvet is.¹ A Nyugat-Pennsylvania-i magyarság nem tartozik a legnagyobb népességű amerikai központok közé (mint Cleveland, New York, New-Brunswick stb.), mégis sok szempontból különös kutatói figyelmet igényel.²

Az itteni magyar telepek a magyar bevándorlástörténet egyik legkorábbi színhelyeit jelentik. A 19. század végi, 20. század eleji magyar bevándorlók tömegesen érkeztek Amerikába a korabeli agrárnyomor elől menekülve. (A századforduló kivándorlási hulláma általános jelenség volt Dél- és Kelet-Európában.³ Az első világháborút megelőző öt évtizedben 25 millió európai vándorolt ki Amerikába (JONES, 1992, 361.), köztük mintegy 2 millió magyar állampolgár, akik közül kb. 650–700 ezer lehetett magyar nemzetiségű is egyben [VÁRDY, 1985, 21.].) A századforduló évtizedeiben bevándorló magyarok szinte kivétel nélkül földnélküli zsellérek, vagy törpebirtokos parasztok voltak, akik pénzkereseti lehetőséget találtak az amerikai szénbányákban és az acél-, illetve vasútiparban. A bevándorolt magyarok 90%-a a nagy munkaerő igényű, lendületes ipari konjunktúrát megélő észak-keleti államokban⁴ lett magyar parasztból amerikai bányásszá, vagy vasmunkássá. Nyugat-Pennsylvaniában Pittsburgh környékén, az ún. „puhaszén” övezetben és az acélgyárak szomszédságában alakultak ki az első magyar közösségek. Pittsburgh nagyvárosban külön emigráns negyedek alakultak a magyarok, Hazelwood-ot sokáig „little Hungary”-nak is nevezték. Ha nem is ekkora léptékben, de hasonló helyzet alakult ki egy pár kisebb iparváros óriásgyárjai körül, ahol szintén több ezres nagyságrendben éltek magyar kolóniák (McKeesport, Johnstown és Uniontown). Végül a Nyugat-Pennsylvania-i bányavidéken számos kis világtól elzárt telep jött létre, jelentős magyar bányászlakossággal, amelyeket az amerikai magyarok „pléz”-nek (place, hely) neveztek. (Ilyenek Vintondale, Springdale, Daisytown stb.)⁵

¹ NAGY K. (Magyarok Amerikában) <http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004&honap=6&cikk=640>

² A Nyugat-Pennsylvania-i magyar közösségek kutatásának fontosságára hívja fel a figyelmet többek között KRIZA Ildikó (1980, 252–271.) és KÜRTI László (1999). http://epa.oszk.hu/00700/00775/00008/1999_08_11.html

³ PUSKÁS, 1981, 33–54.; 1984, 145–164.; 1991 <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00008/pdf/02.pdf>

⁴ 1922-ben a 474 ezer magyarból 427 ezer lakott az észak-keleti államokban, a legtöbben New York (95 400), Ohio (88 000) és Pennsylvania (86.000) államokban (Souders, 1922, 55., idézi VÁRDY, 2000, 244.).

⁵ A magyar bevándorlók településtípusairól lásd: VÁRDY, 2005, 195–205.

Az első világháború előtt Amerikába jövő magyarok túlnyomó többsége – így a Nyugat-Pennsylvania-i bányászok és vasgyári munkások is – csak rövid, pár éves munkavállalási tartózkodást terveztek. A nagy európai bevándorlási hullámmal érkezettek közül a magyar bevándorlók tértek legnagyobb százalékban vissza a hazájukba.⁶ Az állampolgársági kérvényre jogosult – tehát öt évet az USA-ban dolgozott – magyar bevándorlóknak mindössze 15%-a vette fel az amerikai állampolgárságot az első világháború előtt! (KOMJÁTHY, 1984, 8.) Azzal a gazdasági motivációval keltek útra, hogy magyarországi falujukba hazatérve, az összegyűjtött pénzükön földet vásárolnak. Az Amerikában dolgozó férfiak levélben rendelkeztek, hogy az ott-honmaradt asszony és család, hogyan gazdálkodjon, és persze hazaküldött dollárokkal segítette őket.⁷

E rövid bevándorlástörténeti áttekintés után megpróbálom bemutatni, hogy milyen főbb társadalomnéprajzi jellemzői vannak a több mint 100 éves múltra visszatekintő Nyugat-Pennsylvania-i magyar közösségeknek.⁸

Kutatásomat a könyvtári tájékozódás mellett a Pennsylvania állambeli Ligonier-i Bethlen Otthon archívumában végzett levéltári munkával kezdem. 2006–2007 telén két ízben végeztem terepmunkát,⁹ készítettem mély-

⁶ A monarchia statisztikáinál is beszédesebb, hogy már a század elején egy kivándorlásügyi inspektort küld az Egyesült Államok Magyarországra, aki éveket tölt itt. 1906-ban megjelenteti könyvalakban is vizsgálódásainak eredményét, amelyben határozott szimpátiával beszél Magyarországról, a magyar kivándorlók amerikai munkamoráljáról. Azt nehezményezi, hogy a magyar kivándorlók eleve azzal a szándékkal utaznak ki, hogy minél előbb haza szeretnének jönni, a legcsekélyebb mértékben sem szeretnének amerikanizálódni és nagyon-nagy számban vissza is hajóznak. Ostorozza – nem kis szociális érzékenységről tanúbizonyságot téve – a magyar kormányt is, hogy a parasztok magyarországi életszínvonalán nem javít, de elvárja, hogy az amerikai munkavállalók hazajöjjenek és Magyarországot gyarapítsák a kint szerzett jövedelmükkel: „A kormány azt mondja: nagyon jó, engedjük emigrálni őket, miután adóztak az államnak, leszolgálták a katonaságot, engedjük ki őket Amerikába, hogy tanulják meg az amerikai leleményességet, az amerikai ipart, ... az amerikai 'mindent bele!' lelkületet a mi nemzeti 'hej, ráérünk arra még' mentalitással szemben, engedjük, hogy gyűjtsék az amerikai dollárt... és ha eleget kerestek már, hogy kifizessék a gazdaságukra rótt jelzálogot, az uzsorásoknak az adósságukat és eleget gyűjtöttek ahhoz, hogy új életet kezdjenek, akkor fogadjuk őket kitárt karokkal...” (Fordította: BRAUN, B. B.; 1906, 77–78., 101–113.).

⁷ Számos személyes gyűjtéstapasztalatom van, hogy a kint munkát vállaló családfő miként segítette a családját az első világháború előtt, amíg haza nem telepedett ő is végleg (BALOGH, 2002, 68.).

⁸ 2006 szeptemberétől két akadémiai éven keresztül Bloomingtonban az Indiana Egyetem Central Eurasian Studies intézetének vendégkutatója vagyok. Jelen kutatást a Grant of Hungarian-American Enterprise Scholarship Fund (HAESF) Senior Leaders & Scholars Fellowship tette lehetővé. E helyen köszönöm meg mind a HAESF-nek, mind a fogadóintézménynek a kutatáshoz nyújtott támogatást. E cikk a feldolgozás első vázlatos eredményeit közli, miközben a terepkutatásokat tovább folytatom.

⁹ Nyugat-Pennsylvania-i terepmunkám során a következő települések magyar közösségeiben végeztem kutatásokat: Pittsburgh, Hazelwood (Pittsburgh egykori „Little Hungary” negyede), Duquesne, McKeesport, Vintondale, Ligonier, Johnstown, Brownsville és Daisytown.

interjúkat a Pittsburgh környéki magyar közösségekben.¹⁰ Az interjúalanyok kiválasztásánál igyekeztem minden korosztályt megszólaltatni. Az első világháború előtt kivándorolt első amerikai magyar nemzedék tagjai már nem élnek. A legidősebb adatközlőim az 1910-es években születtek Amerikában. (E tanulmány főként ennek a ma élő legidősebb generációnak a visszaemlékezéseire támaszkodik. Ahol nem jelölök meg külön forrást, az idézetek a terepmunka során készített interjúkból valók.) Ugyanakkor szempont volt az is, hogy a második világháború után kivándorolt ún. „dipisek” (Displaced Person = DP), az 1956-os szabadságharc bukása után kimenekültek az ún. „ötvenhatosok”, és az azóta nem tömeges méreteken, gazdasági okok miatt kivándorolt magyarokat is megszólaltassam. A későbbben érkezett csoportok viszonyulása az első-második generációs első világháború előtt kivándorolt közösségekhez szintén a kutatás része volt. Az interjúk készítése együttjárt az adatközlők lakókörnyezetének, mindennapi életmódjának (ruházatuk, táplálkozásuk stb.) vizsgálatával, a fellelhető családi dokumentumok, fényképek tanulmányozásával. Folytatni kívánt eddigi gyűjtőútjaim során mintegy 1000 digitális fényképfelvételt készítettem a legkiválóbb adatközlők interjúinak ugyancsak digitálisan rögzített hanganyaga mellett.

Lehangoló kép fogadja a kutatót, aki ma meglátogatja az egykori magyar városnegyedeket, a mára bezárt bányák és gyárak melletti egykori magyar telepeket. A 19–20. század fordulóján dinamikusan fejlődő, óriási munkaidényű ipari városnegyedek, telepek a pusztulás és nyomor látványát nyújtják, részint elnéptelenedtek, részint „elsumasedtek”.

Az egykori bányásztelepülések hullásának egyik legekleatásabb példája Vintondale, amelynek jóval a 2000-et meghaladó lakossága volt már az 1910-es években, de mára a lakossága mintegy 500 főre apadt.¹¹ Érdemes egy konkrét eset, a Béres család példáján a tipikus kivándorló magyar családtörténetet bemutatni. Béres János Vintondale-i bányászadatközlő földműves édesapja, Béres Mihály, aki Magyarországon zsellér volt, 1910-ben vándorolt ki Amerikába.¹² Feleségével, az egy éves fiával és sok falubelijével kerekedett fel a Bereg megyei Bányászfaluból.¹³ Itt született Vintondaleben (öt testvére mellett) Béres János adatközlő 1915-ben. Gyermekeként em-

¹⁰ Mind a levéltári-, mind a terepmunkát nagyban megkönnyítette, hogy Bertalan Imre igazgató jóvoltából a Ligonier-i Bethlen Otthonban lakhattam Nyugat-Pennsylvania-i tartózkodásom alatt. Munkám segítségével köszönettel tartozom még Várdy Béla professzornak és Csomán Endrének, valamint a környékbeli református gyülekezetek lelkészeinek (Borsay Dániel, Jalsó Sándor, Komjáthy Ilona, Kovács Pál, Posta József) is a hasznos konzultációkért, tanácsokért.

¹¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Vintondale,_Pennsylvania

¹² Béres Mihály (1872. Bányászfal (Bereg megye) 1955. Vintondale PA), felesége Orbán Etelka (1881. Bányászfal (Bereg megye) 1981. Vintondale PA).

¹³ Béres János 92 évesen is kapásból sorolta azokat a családfőket, akik Bányászfalból jöttek Vintondale-be: „Többen jöttek Bányászfalból, de meghaltak már mind. Tóth István, Tóth Károly, Tóth Péter, Veréb Mihály, Jobbágy Zsiga, Antal Adám, Gulyás István, Tóth Béla, Szegedi Sándor, Nagy István. Mind Bányászfalból jöttek.”

lékszik, amint szülei sokat hajtogatták, hogy visszamentek volna Bátyúba, ha nem jön az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés, amely az újonnan alakuló Csehszlovákiának ítélte Kárpátalját, vele együtt Bátyút. „Nincs már meg a mi hazánk, elvették a csehek!” „Nincs hová hazamenni, itt maradunk!” – emlegették az öregek. Béres János gyermekkorában a kisebb számú olasz, szerb, rutén, lengyel és horvát népesség mellett a magyarok alkották a település lakosságának a zömét: „90%-ban magyar volt Vintondale.” Emlékszik arra, hogy az öregek mondták, korábban olaszok és írek voltak a település bányász lakói, de az 1908-as nagy bányász sztrájk után kicserélődött a munkásság. A magyarokat sztrájktrórknek hívták be,¹⁴ akik nem tudták ezt, mert nem beszélték a nyelvet (CSOMÁN, é. n.a 1–2.). Mindenesetre csúnya verekedéseket, sőt két magyar – írek és olaszok általi – meggyilkolását is számontartja az idősök kollektív emlékezete. Az egész település a bányászattól élt. Az összezsugorodott település képe még nyomokban őrzi az egykori bányász múlt emlékeit. A településszerkezetről, a négy különböző felekezethez tartozó templomról,¹⁵ a patak völgyben futó főutcából, a dombokra felkúszó keskenyebb mellékutcaírókról rá lehet ismerni az archív fotókon megörökített Vintondale-re. Egy kis bányász emlékpark van a bánya egykori bejáratánál¹⁶ és áll még az Eliza Iron Furnace is, amely a legrégebbi vaskohó a megyében, 1845-ben épült.¹⁷ A témánk szempontjából legérdekesebb épület azonban az a „burdos ház” (boarding house), amely az egyik hegyre kapaszkodó mellékutca utolsó telkén, Béres János kertjében áll még. A „burdos házakban” nőtlen legények, vagy a családjukat Magyarországon hagyó, egyedül munkát vállaló férfiak laktak. Voltaképpen személyenkénti félnapos ágybérletet jelentett, hiszen egy szobában annyian aludtak jóformán, ahány ágy befért, és mivel a bányászok váltott műszakban dolgoztak, ezért mindig aludt valaki az ágyakon. Egy ágy tehát legalább két embert szolgált a műszakok ritmusához igazodva. Az ágybérlet mellé járt napi egy meleg étel is. A „burdos gazda” volt a ház tulajdonosa, aki maga is bányász volt, felesége szolgált ki a „burdosokat”, főzött és mosott rájuk.¹⁸ A Béres család telkén látható „burdos ház” már megvolt az 1910-es évek

¹⁴ Már a 19. század utolsó évtizedeiben általános gyakorlat volt, hogy a jobb megélhetésért sztrájkoló korábbi bevándorló (ír, welsi, skót stb.) munkások helyére kelet-európai emigránsokat hoztak. Különösen az Osztrák-Magyar Monarchia területéről szervezték be erre a célra a munkásokat, akiknek természetesen fogalmuk sem volt, hogy sztrájktrórknek használják őket. Már a legelső ilyen akcióra is magyar sztrájktrórköt hozattak 1870-ben a Hazelton melletti Drifton PA szénbányába! (Ross, 1914, 207.)

¹⁵ Baptista, római katolikus, orthodox és magyar református templom áll a községben.

¹⁶ A településen 1994–2005 között egy komoly környezetvédelmi projekt folyt, amely az egykori bányászat káros környezeti hatásainak enyhítése mellett a falu számára egy kis rekreációs központot is kialakított. Lásd: <http://www.amdandart.info/projectindex.html>

¹⁷ <http://www.nantyglo.com/vintondale.htm>

¹⁸ A „burdos házak” összezárt férfi lakossága nehezen tűrte a nők hiányát. A burdos aszszony (a háztulajdonos feleségének) kegyeiért sokszor versengés folyt, nem egy folklórtörténetben lehet találkozni a burdos asszony körüli szerelmi történetekről. A „burdos házak” életéről részleteket lásd: VÁZSONYI, 1978, 641–656.; 1980, 89–97.; VÁRDY, 1985, 31–34.

végén, amikorra vissza tud emlékezni Béres János. A szülei építették a mellette lévő házat, amiben ma is aggregényként él. Jól látható, hogy az újonnan, 1920 körül épített ház ugyanolyan alapterületű, mint a „burdos ház”, csak éppen az idők során egy emeletet még építettek rá. Gyerekkorában a Béres család lakott az új házban és a „burdosok” laktak az öreg házban. Az egyosztatú, mintegy 3x5 méteres „burdos házban” mindig lakott 4–5 „burdos” egyszerre. (Tehát ez váltással 8–10 bányász férfit jelentett.) Egyre csökkenő mértékben, de a „burdos házak” még az 1930-as években is működtek Vintondale-ben.¹⁹

Béres János édesapja, Mihály egész életében a bányában dolgozott, a fia, János pedig a bánya 1967-es bezárásáig volt vájár, később csillerakodó munkás. Öt testvére közül egy meghalt kisgyermek korában a rossz egészségügyi viszonyok miatt. Egy nővére vénlány maradt, aki itt halt meg Vintondale-ben. Három testvére pedig 1941-ben Detroitba „muffolt” (költözött, a to move angol kifejezés „magyarosításával”) 1941-ben, és az autógyáriparban helyezkedett el. Mindannyian nem magyar (olasz, amerikai) házastársat választottak, gyermekeik nem beszélnek egy szót sem magyarul. Az egykor hat gyerekes Béres családnak tehát a 92 éves Béres János az egyedüli még Vintondale-ben élő tagja. E családtörténet jól példázza a munkalehetőség miatt elköltöző-beolvadó illetve eloregedő-kihaló egykori közösség hullását.

Vintondale-ben még öt 90 éven felüli magyar él, akik még jól emlékeznek, hogy „nagy magyar élet volt itt!” A mintegy kétezres magyar közösség megtartotta közösségi ünnepeit, az 1970-es évekig húsvétkor locsolni jártak, karácsonykor pedig kántáltak a legények. Az 1950-es évekig, ha volt magyar lakodalom, akkor Johnstownból fogadtak fel cigány zenészeket és jártak a csárdást. Csak magyarul beszéltek az utcán is a második világháborúig. Majdnem mindenki tartott állatokat, nagy disznóöléseket rendeztek. Sokaknak volt húsfüstölője is.²⁰ Magyarosan főzött minden aszszony.²¹ „Aztán rohamosan kikopott minden.” Béres János évfolyamában még negyvenen konfirmáltak egyszerre 1928-ban a református templomban. „Annyian voltunk vasárnaponként, hogy nem fértünk a templomban. Ma nyolcan, ha vagyunk, ha havonta egyszer megtartják az istentiszteletet. Jóformán senki sincs, akivel magyarul beszéljek a lelkészen kívül.”

Végül egy gyűjtéstechnikai részletre hívom fel a figyelmet Vintondale kapcsán. Az ipari gyárnegyedek magyarjaival való találkozásokat meg kellett szervezzem. Altalában a lelkésztől kaptam tanácsot, hogy ki az az idős magyar, akivel érdemes beszélnem. A kapott telefonszámon bejelentkeztem

¹⁹ Az épülethől érdemes volna valamiféle „in situ” megőrzött skanzen létesíteni, hiszen ez az utolsó megmaradt „burdos ház” Vintondale-ben és talán az egész környéken.

²⁰ A Vintondale-i magyarok táplálkozáskultúrája kapcsán Kürti László is említi az 1970-es években még általános disznóöléseket (KÜRTI, 1999). http://209.85.165.104/search?q=cache:ETTJ8WUN_wUJ.epa.oszk.hu/00700/00775/00008/1999_08_11.html+vintondale&hl=hu&ct=clnk&cd=16&gl=hu

²¹ Főleg a kocsonya, a paprikás csirke, a tyűkhúsleves, a töltött káposzta, a paprikáskrumpli, a pörkölt és a gulyásleves volt népszerű Vintondale-ben.

és egy „appointment” (találkozási időpontot) egyeztettem. Sokszor napokkal később tudott csak „fogadni” egy-egy interjúalanyom, mint ahogy bejelentkeztem. Vintondale-ben azonban úgy végezhettem a terepmunkát, ahogy Magyarországon, illetve más közép-európai országban megszoktam. Leállítottam az autóm a templom előtt és elindultam gyalog az utcán fényképezőgéppel a nyakamban. Láttam, hogy az ablakok függőnyei megmozdulnak: lesték az idegent. Pár percen belül megszólítottak, hogy mi járatban vagyok, segíthetnek-e? Öt percen belül a legjobb adatközlőt, a 92 éves magyar Béres Jánost megtaláltam mindenféle bürokratikus előkészített „appointment” nélkül. Egyszerűen az utcán beszélgetve ismertem meg az embereket, spontán módon, közvetlenül.

A Vintondale-i magyar bányászközösség széteséséhez hasonló pályát járt be voltaképpen az összes gyáripari munkásközösség Nyugat-Pennsylvania-ban. A legidősebb korosztályhoz tartozók egész apokaliptikus képet festenek a Monongahela folyó völgyében húzódó gyárakról. Pittsburgh mellett 43 mérföld (mintegy 70 kilométer) hosszan, a folyó mindkét oldalán csak gyárak működtek. De így volt ez az Allegheny és az Ohio folyó Pittsburgh környéki szakaszán is. Ez volt a világ acélgyártásának a központja. „A koromtól néha alig lehetett látni, a házak fala szinte fekete volt a szennyeződéstől.” „Éjszaka messzevilágított a vasöntödék vörösen izzó fénye. Finom fémszilánkok borítottak mindent, az ablakpárkányokat, az utcát, a fák leveleit.” A bányákban és a gyárakban nem számított az emberélet. Rengeteg volt a bányaszerencsétlenség és az üzemi baleset. Az üzemi balesetek az újbevándorlók körében kétszer akkora volt, mint a régi munkások között, mert a frissen érkezettek nem értették az angol nyelvet, így a veszélyre figyelmeztető utasításokat sem. Arról nem is beszélve, hogy a szántóföldi munkákhoz szokott parasztoknak semmilyen gyakorlatuk nem volt az ipari munkák terén. Az óriási acélgyárakban tízezerrel dolgoztak a kelet-európai munkások:²² csak a Homestead Works 30 000, a National Tube Works pedig 10 000 munkást foglalkoztatott.²³ Az elképesztő ütemű termelési hajszát jellemzi, hogy a Carnegie Steel Corporation csak az 1889 és 1899 közötti tíz évben 332 111 tonnáról 2 663 412 tonnára növelte az acéltermelését. Az embertelen munkakörülmények és az alacsony bérek miatti Homestead-i sztrájkot azonnal 350 új munkás munkába állításával törték meg. Az olcsó munkaerőt ontotta Kelet-Európa, „hunkeyville” lakóinak az élete nem számított. Nem csoda, hogy a Carnegie Steel Corporation és a belőle alakult U. S. Steel C. volt a 20. század fordulóján az első, milliárd dolláros költségvetésű gyár Amerikában.²⁴ Az óriás gyárakban mindennaposak voltak a bal-

²² A 19–20. század fordulóján kerülnek többségbe a nagy gyárakban a kelet-európai munkások a régebbi angolszász eredetű bevándorlókkal szemben. A szénbányákban a kelet-európai emigránsok már az 1890-es évek közepére kiszorítják az amerikanizálódott korábbi emigránsokat (Ross, 1914, 207.).

²³ <http://www.answers.com/topic/carnegie-steel-company>

²⁴ <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/USAcarnegie.htm>

esetek, de a tömeges bányaszerencsétlenségek még jobban tükrözik a munkavédelmi normák alacsony színvonalát, a – kelet-európai – emberi élet semmibe vevését. A Pennsylvania-i bányákban 51 483 bányász halt meg 1870 óta, köztük több ezres nagyságrendben magyar bányászok.²⁵ A legnagyobb méretű bányaszerencsétlenségek, amelyeknek magyar áldozatai voltak, éppen a Pittsburgh-i Szénbánya Társaság bányáiban történt a 20. század első évtizedében. Csak 1907 decemberében 134 magyar áldozata volt a Naomi mine-i (Fayette City PA) és a Darr mine-i (Jacobs Creek/Van Meter PA) bányarobbanásoknak.²⁶ Csekély vigaszt jelenthetett a megözvegyülteknek és árváknak, hogy a monarchia pénzt adományozott a tömegsírban elföldelt áldozatok emlékművére.²⁷ Az 1899-ben alapított (mára bezárt) McKeesport-i Szent István római katolikus gyülekezet első plébánosa feljegyzi, hogy amikor tizennégy magyar munkás halt meg egy összeomló építkezési állvány miatt és az áldozatok munkatársai megkérdőjelezték ugyanannak az állványzatnak a visszaépítésekor az állás biztonságosságát, akkor az építésvezető pallér azt válaszolta, hogy: „Ne törődjenek vele! Van még éppen elég magyar, aki a maguk helyébe lép majd!”²⁸ Mivel a kereset nélkül hátramaradott családtagok nem voltak amerikai állampolgárok, ezért soha nem voltak jogosultak semmiféle kártérítésre, vagy segélyre. Nem véletlen, hogy a legnagyobb magyar „testvérsegítő” egyesület, a William Penn Association elődje Pennsylvania-ban alakult meg 1886-ban. A hagyomány szerint 13 bányász alapította 13 dollárral, hogy a balesetet szenvedett bányászok családjai valamilyen segélyben részesülhessenek.²⁹ Habár a William Penn Association még mindig a legnagyobb magyar biztosítótársaság és testvérsegítő egyesület, ügyfeleinek apadása tükrözi az amerikai magyarság beolvadását.³⁰ Az egyesület komoly kulturális tevékenységet fejt ki, magyar rendezvényeket szervez és támogat, ösztöndíjakkal segít diákokat. Kevesen tudják, hogy

²⁵ „Since 1870, Pennsylvania’s Annual Report on Mining Activities has recorded 51,483 deaths from mining accidents 31,113 deaths in anthracite mines and 20,370 deaths in bituminous mines.” <http://patheoldminer.rootsweb.com/camvinton11.html>

²⁶ CHAMBERLIN, 1909, 67., további adatokat lásd még: <http://www.gendisasters.com/data1/pa/mines/jacobs-creek-mine-exp-dec-1907.htm>

²⁷ A Darr bányában dolgozott Ann Toth apai nagyapja. Ann Toth így magyarázza, hogy miért a mártír szó került az emlékműre: „A mártír szót használták, mert a szénbáróknak nem számított az emberélet, mindig volt másik emigráns csoport, akik a helyükre jöttek. De ha valaki a bányászok közül bántott egy csílelőző pónit, vagy ösvért, akkor a cég szélnek eresztette és olykor feketelistára is tette.” A szöveget fordította B. B., az angol eredetit lásd: <http://www.gendisasters.com/data1/pa/mines/jacobs-creek-mine-exp-dec-1907.htm>

²⁸ McKeesport legendás gyülekezetalapítójáról, Kovács Kálmán r. kat. plébánosról lásd: TÖRÖK, 1978, 208–211. Kovács Kálmán angol nyelvű feljegyzéséből az idézetet fordította B. B., angolul közli: BÖDY–BOROS-KAZAY, 1981, 8.

²⁹ Valójában 28 bányász alapította a William Penn Egyesület elődjét, a Verhovay Segélyegyletet 17\$ 25 centtel Hazeltonban (CSOMÁN, é.n.b 2–4.).

³⁰ A William Penn Egyesületnek az 1950-es, 60-as években mintegy 90 ezer ügyfele volt, napjainkban 40 ezer sincsen már. Az ügyfeleknek viszont most is a 85–90%-a magyar származású. Csomán Endrének, az egyesület „testvérsegítő” igazgatójának szíves szóbeli közlése.

az első magyar ABC-és könyvet is ők adták ki az amerikai magyar iskolák számára (BÖDY-BOROS-KAZAY, 1981, 10.). Az egész amerikai magyar közösségi intézményrendszer kiépülésének talán legfontosabb színhelye tehát Pennsylvania. A fentiekben említett legnagyobb és egyik legkorábbi „testvérsegítő” egyesület mellett 1921-ben Ligonierban épült fel az – egyébként 1906-tól szorgalmazott és Pittsburghben már szerényebb keretek között működő – református árvaház. Pittsburghben szentelték fel az első amerikai magyar református templomot is (1903). A nagy agrárválsággal kitelepült első amerikai magyar nemzedék teremtette meg azt az intézményhálózatot, amelyet a későbbi generációk és az újonnan érkezett magyar bevándorlók tovább működtettek (és részben ma is működtetnek), de jószerivel érdemben már nem bővítettek. Ennek az intézményrendszernek a fokozatos leépülését figyelhetjük meg az utóbbi évtizedekben. Amerikában a „vassal dolgozó szegényparaszt magyarok”³¹ a kezdeti nyomorúságos életviszonyaik közepette is rengeteget áldoztak közösségi célokra, templomépítésre, betegsegélyezésre. A ma élő legidősebb korosztály, az 1910-es években születettek még jól emlékeznek gyerekkorukból, hogy milyen hihetetlen utálattal nézték le őket a korábban bevándorolt és módosabb angolszász amerikaiak.³² A magyarok csúfneve „hunkey” volt, akik vezetékes víz és házbeli WC-vel nem rendelkező szegényes lakásokban, „burdos házakban” éltek a gyártelepeken, a „hunkeyville”-ben.³³ Gyakorta így jelentették az üzemi balesetek számát: „A múlt hónapban gyári baleset volt: öt ember és tizenkét hunkey.” (FELDMAN, 1931, 148.) A korabeli amerikai társadalomtudományi munkákban pedig ilyen kijelentésekkel találkozhatunk: „Ezek az ökörformájú emberek (az új bevándorlók) azoknak a leszármazottjai, akik mindig elmaradottak voltak... az új bevándorlók még kinézésre is mennyivel alábbvalók...” stb.³⁴

³¹ Veres Péter találó kifejezése.

³² Se szeri se száma azoknak a visszaemlékezéseknek, amelyek arról szólnak, hogy a 19. század derekán letelepedett angolszászok kegyetlen, lenéző magatartást tanúsítottak a Kelet-Európából érkezett bevándorlókval szemben. A magyarok, szlovákok, csehek, lengyelek, románok stb. „egy kalap alá” vételének bizonyítékául egy 1916-ban született morva származású férfi visszaemlékezése álljon itt: „Arra emlékszem, hogy nem éltünk valami vendégszerető környéken [...] A németek keresztülnéztek rajtunk. De azt hiszem, hogy az írek voltak a legelfogultabbak velünk szemben. Meg akarták keseríteni az életünket. Számukra mi voltunk a hülye polákok. Csak két kifejezést használtak minden idegenre. Vagy hülye polák voltál, vagy hülye hunkey, azaz magyar. És nem volt semmi más megkülönböztetésük. Ahogy idősebb lettem és sokat olvastam Írország történelméről, mindig elképesztett, hogy az írek, akiknek annyi üldöztetésben volt részüik, nem voltak megértőbbek, könyörületesebbek, tapintatosabbak másokkal. Mert könyörtelenül semmibe vettek bennünket. Mindig emlékezni fogok, hogy a mi ír szomszédaink milyen rosszul bántak velünk.” (A szöveget B. B. fordította. COAN, 1997, 294.).

³³ A „hunkey” csúfnévvel elsősorban a magyarokat illették, de később – amint az előző jegyzetből is kitűnik – gyűjtőfogalomná vált, és a szegény, éhező, nincstelen személyt – elsősorban kelet-európai bevándorlót – jelentette.

³⁴ Ross, 1914, 286. A szövegrészletet Komjáthy Aladár fordította és közölte. KOMJÁTHY, 1984, 162. Edward Alsworth Ross az amerikai szociológia atyja, életműve huszonhét önál-

A legidősebbek még emlékeznek, hogy szüleik nem szívesen beszéltek angolul, mert félték, hogy kicsúfolják, vagy kinevetik őket nyelvi helytelen-ségeikért, vagy az akcentusuk miatt. „Az édesapám megtanult tökéletesen angolul, de az édesanyám nem.³⁵ Ő félt, hogy kigúnyolják, hogy ki fogják nevetni. Ő sose tanult meg helyesen beszélni, de nagyon jól megtanult angolul olvasni, magazinok jártak neki, de mindig félt, hogy valaki kineveti, hogy nem beszél helyesen. És amikor az öcsém elvett egy amerikai lányt, annak a kedvéért, az unokának a kedvéért próbált csak angolul beszélni. De törötten beszélt az angolt.” – mondja egy, a valamikor tízezres magyarságú McKeesportban felnőtt idős asszony. „En angolul az iskolában tanultam meg. Addig törötten beszéltem angolul, mert a családi házban mindig magyarul beszélünk. A szüleim mindig azt mondták: bent a lakásban gyerekek magyarul, az utcán angolul. Ez volt a rend, és jó is volt.” A hunkey-zás, a csúfolódás miatt általában hamar kivetkőztek népviseletükből, gyermekeiket pedig mindig városiasan öltöztették. A kisebbségi érzés feldolgozásának egyik mai példája az az idős – egykori cseléd – asszony esete, aki otthon parasztos ruhát visel a mai napig, az utcán viszont városiasan öltözködik. Magyaros ételeket főz magának és egykori szegénysége hiperkompenzálásaként összevásárolja a legdrágább magyar porcelánokat. Modern lakásában a mosógéptől a szárítógépig minden megtalálható, de az ágyára még egy külön matracot tesz, hogy az olyan magas legyen, mint Magyarországon a paraszti vetett ágy.

Az első világháború folyamán az Egyesült Államok a Németországgal szövetséges Magyarország ellen is hadat viselt, ezért volt időszak, hogy megszakították, majd cenzúrázták az amerikai magyarok – otthonmaradt családtagjaikkal folytatott – Magyarországra irányuló levelezését.³⁶ A legidősebb nemzedék gyakran emlegeti, hogy apáik milyen szívszorítva vettek tudomást arról, hogy 1917-től Magyarországgal is hadat visel Amerika,

ló kötetből és számos tanulmányból áll. Idézett könyve tele van jószemű megfigyeléssel a kelet-európai bevándorlókról, de a korában divatos szociáldarwinizmus szellemi irányzatának megfelelően a társadalmi folyamatokat a különböző rasszok harcaként értelmezte. E művében a régi, amerikanizálódott ír, angol, skót, német, skandináv, holland bevándorlók értékeit ütközteti az új bevándorlók, szlávok, olaszok, kelet-európai zsidók, magyarok, románok stb. hitványságával. Egész oldalakat szentel a kelet-európaiak „primitív” fizikai antropológiai jellemzőinek leírására, az etnikus specifikumként feltüntetett negatív személyiségjegyek és alantas viselkedésminták taglalása mellett. Ross, 1914, 282–304.

³⁵ A magyarok, főleg a magyar asszonyok angol nyelvtanulási nehézségeiről sok történetet lehet hallani ma is, ami olykor közhelyszerűen megjelenik nem magyar anyanyelvű bevándorlók visszaemlékezéseiben is. Egy Ungvárról származó zsidó asszony így emlékszik vissza: „A nevelőanyám varrónő volt. Soha nem tanult meg igazán angolul beszélni, mert valódi magyar volt, és a magyarok valamilyen okból kifolyólag nehezebben tanulnak meg más nyelveket.” Az interjúrészletet fordította B. B., angolul lásd: COAN, 1997, 301.

³⁶ Amikor 1917 áprilisában Amerika is belépett az első világháborúba, a New York és New England (Connecticut) kikötőiben állomásozó német és osztrák–magyar felségjelű hajók tengerészeit – mintegy 1150 embert – elfogták és Ellis Island-ra hurcolták (REEVES, 2000, 96.).

miközben Ferenc József, mint „Legfelsőbb Hadúr” hazahívta harcolni minden fiát a háború kitörésekor.³⁷ A második világháború kapcsán pedig sok személyes vallomás tör elő a hadviselt idős férfiakból, hogy mennyire aggasztotta őket annak a lehetősége, hogy esetleg magyar katonák ellen is kell harcolniuk. Kesernyésen sokan hozzáfűzik, hogy nem valószínű, hogy hasonló érzések a magyarországi katonákban is megfogalmazódtak volna az amerikai magyar katonákkal szemben.

A római katolikus magyarok egyházuk egyetemessége folytán vallási szempontból enyhébben érzékelhették a diszkriminációt, de a református magyarok önálló egyházalapítási törekvéseit állandó zaklatásokkal akadályozták. Az amerikai egyházak azt sulykolták, hogy az új bevándorlókat evangelizálni kell, ami egyet jelentett az amerikanizálással. Főleg a német irányítás alatt lévő, az antialkoholizmust vezérlőelvű valló protestáns belmisszió szemében jelentett rettentő bűnt, hogy a magyar reformátusok borral és nem gyümölcslével vesznek úrvacsorát. Sőt, az úrvacsoraosztó istentisztelet után – ami hatszor van egy évben – a lelkész együtt borozik a presbiterekkel.³⁸ A 20. század első felének Amerikája – többek közt ezért is – szinte eretneknek tartotta a református magyarokat. Oxfordban és Edinburghban képzett magyar református lelkészt, angolul gyengén és erős akcentussal beszélő német papok oktattak ki, hogy az Amerikában felnövő magyar gyermekek lelkét nem szabad megrontani a magyar nyelvvel (KOMJÁTHY, 1984, 178.). A független magyar református egyház egyik alakuló megbeszélését 1922-ben az amerikai rendőrség erőszakkal oszlatta fel: „It will be better if you leave, you goddamn bolsheviks!” kiáltásokkal. (Jobb lesz, ha távoztok, ti átkozott bolsevikok! SEBESTYÉN, 1937, 6.) A magyar református közösségek értetlenül és megalázottan ütköztek meg azon, hogy egy ezeréves kereszténységű államból, Európa legnagyobb református mozgalmát átélte országából érkezve pogánynak tekintik őket az alig egy-kétszáz éve működő amerikai protestáns egyházak. Ilyen körülmények között a magyar (és általában a kelet-európai) paraszt bevándorlók még erősebben ragaszkodtak Amerikában egyházukhoz az új, iparosodott

³⁷ A hadba hívást írásban is elküldték az amerikai magyar közösségekhez. A császári és királyi konzul aláírásával 1914. augusztus 1-én keltezett levél érkezett a Pittsburgh-i református gyülekezet lelkészéhez is, amelyben felszólították, hogy az általános mozgósításra vonatkozó hirdetményt „kifüggesztés által, vagy más alkalmas módon az egyházközsége tagjainak tudomásukra hozni szíveskedjék”. Kissé ellentmondásosnak tűnik közel száz év távolából, hogy az a haza hívta vérét ontani emigránsait, amely a megélhetésüket sem biztosította a kivándorolni kényszerülteknek. A trianoni békével lezárult első világháború szomorú eseményeinek utólagos tudatában csak örülhetünk, hogy a keservesen nehéz munkával Amerikában megkapaszkodott magyar hadköteles férfiak nem indultak tömegesen Galíciába és a Piavéhez. Annak dacára, hogy a 20. század eleji magyar sajtó minden nemzeti érzéstől mentes alja népnek nevezte azokat a kivándorlókat, akiknek 1–2 hold földet sem tudott juttatni Magyarország, voltak, akik hazautaztak életüket áldozni a velük mostohán bánó hazáért.

³⁸ Az amerikai magyar református lelkészek nehéz helyzetéről, a helyi amerikai társadalom és a magyar gyülekezetnek való kettős megfelelési kényszeréről lásd: JALSO, 2004.

városi környezetben, mint az otthonmaradottak, akik hazájuk ipari városai-
ba költöztek (HANDLIN, 1951, 142.).

Nem véletlen, hogy az egyháznak központi szerepe és erős kultúra-
szervező ereje volt. A templom a magyar munkások veritékes munkájának
centjeiből épült. Az öntudatára ébredt amerikai magyar pedig megtanulta,
hogy a bányából, a gyárból és a „burdos ház”-ból is bármikor kidobhat-
ják, de a temploma az övé (KOMJÁTHY, 1984, 34.). A templomokat min-
den esetben úgy építették, hogy a pincéje egyben közösségi terem is volt.
Ezek a „bézment”-ek (basement) jelentik mai napig az amerikai magyar,
így a Nyugat-Pennsylvania-i magyar közösségi élet színtereit. Itt rendezik
a nemzeti ünnepeket, az egyházi pikniket, az egyházi bazárt, a közös kol-
bász- és hurkatöltést, az asszonyok a csigatészta készítését, a férfiak itt jön-
nek össze kártyázni. 2006-ban az egyik magyar református lelkész édes-
anyja egy hónapra Amerikába látogatott a fiához. Részt vett az asszonyok
csigakészítésén a templom „bézmentjében”. Észrevette, hogy az ameri-
kai magyar asszonyok nem megfelelő hatékonysággal készítik elő a tész-
tát. Megmutatta a gyorsabb és hatékonyabb módszert, amin az asszonyok
álmélkodtak és lelkesen dicsérték, de mégis a megszokott, lassabb tech-
nikánál maradtak. Ugyanis a közösség számára az együttlét az elsődleges
szempont, nem pedig a hatékony termelés.³⁹ Ez a közösségi funkciót el-
látó, templom alatti terem teljesen ismeretlen Magyarországon, hiszen ott
nem lett volna célja, értelme így építeni a templomot.⁴⁰ Így emlékszik egy
idős Duquesne-i özvegyasszony: „Az egyház volt minden. A fő-fő közös-
ségsszervező. Nem volt más. Akkor, ha volt valami magyar ünnep, a terem-
ben harc volt az ülőhelyekért. Most üres az egész.” A templom bejáratá-
nál Nagymagyarország térkép, Kossuth kép, lent a közösségi teremben kis
színpad, minden piros-fehér-zöld, népviseletes ábrázolások, archív fotók a
falon a gyülekezet életéből. Látszik mindenben, hogy 20–30 éve csak az ál-
lagmegővásra futotta, nincs pénz a fejlesztésre. Duquesne-ben tíz éve még
60–70-en jöttek el egy évközi istentiszteletre, most 10–12-en. „A régiek fe-
lét már eltemettem” – mondja a tíz éve itt szolgáló lelkész. „Nagy magyar
élet folyt itt!” „Régen az egész magyar volt.” – bizonygatják az istentiszte-
let után a beszélgető idős magyarok – angolul...⁴¹ A templom környéke tele
elhanyagolt, düledező házzal, az utcán csak afro-amerikaiakat látni. Ők vá-
sárolják fel sorra a kiürült házakat és a gyülekezet nélkül maradt templomo-

³⁹ Ez az eset ugyan nem Pittsburgh környékén történt, hanem a Pennsylvániával szomszédos Ohio államban, de bárhol előfordulhatott volna az amerikai magyar közösségekben.

⁴⁰ Az amerikai magyar gyülekezetek a templomépítéshez felvett bankkölcsönök visszafizetéséhez a pénzt a templom bézmentjében tartott rendezvények és az ugyanitt működő kocsmákból teremtették elő. A kölcsön visszafizetése – általában évtizedes törlesztések – után, az egész gyülekezet részvételével, a templomban rendezett ünnepség keretében égették el az adóslevelet.

⁴¹ A 2000-es census alapján 244-en vallották magukat Duquesne-ben magyar eredetűnek (is). <http://censtats.census.gov/data/PA1604220432.pdf>

kat potom pénzért.⁴² Az elnéptelenedés, a kelet-európai munkáskolóniák, így a magyar közösség elvándorlása már az 1960-as években elkezdődött, és az 1980-as években nagyon erősen felgyorsult, amikor bezárták majdnem az egész acélipart. Egyik napról a másikra több ezer embert eresztettek szélnek a munkáslétszámot csökkentő gyárak. Egy 1956-os menekült, a Pittsburghtól északra fekvő Beaver Falls-i acélgyárban dolgozó egykori munkás így emlékszik vissza erre az időszakra: „Én az ózdi acélkohászatnál voltam, hát hova megy az ilyen gyerek, hol akar elhelyezkedni, hát természetesen Picburgba, mert így mondtuk. Amit nem tudunk elfelejteni, amikor megszűnt a vasipar, mennyi család ment tönkre. Utcára kerültek, sokan öngyilkosok lettek. Magyarok is, sokan. Ez a nyolcvanas évek közepe volt, de a lelassulás már akkor kezdődött, mikor mi jöttünk (1950-es évek vége, 60-as évek eleje. B. B.) Mikor bezárultak a gyárak, az emberek el is voltak adósodva, szépen házakat vettek, aztán egyszerre bumm! Bezárultak a gyárak, nincs munka sehol. Egyszerre tizennégyezer, tizennyolcezer, húszezer innen, nyolcezer onnan. Ahol én dolgoztam, onnan egyszerre nyolcezer hatszáz embert küldtek el, Beaver Falls-ból. Voltak ismerősök, magyarok is, akik agyonlőtték magukat, volt, aki a családját is, feleségét is, gyerekeit is, ó ja.” Az utcára kerülő magyarok többsége azonban – elhagyva a munkáskolóniát – újra munkát talált, sok esetben Amerika valamely egész más részén. A közösségből kikerült családok általában gyorsan asszimilálódtak, és ezzel párhuzamosan az egyre apadó magyar közösség körében is felgyorsult az asszimilációs folyamat. Tudomásul kell vegyük, hogy a bánya és acélgyáripar hanyatlására a magyar közösségek az egyetlen életképes választ adták: máshol kerestek boldogulást. McKeesport lakossága 1940 és 2000 között 55 000-ről 24 000-re csökkent.⁴³ Még erőteljesebb Homestead⁴⁴ és Braddock⁴⁵ lakosságcsökkenése, ahol a lakosság a hatodára apadt ugyanez alatt a 60 év alatt, vagy Rankine,⁴⁶ amelyé a negyedére zuhant. Ezekben a településeken az erősen megcsappant lélekszámon belül az afro-amerikaiak aránya viszont sokszor a lakosság fele, olykor a kétharmada.⁴⁷ Pittsburgh egykori „little Hungary” negyede, Hazelwood hasonló képet mutat. Abban az utcában, ahol Amerika első magyar református temploma áll, a lelkésszasszony szerint nem élnek már magyarok, viszont csak 2006-ban három embert gyilkoltak meg. Elköltöztek, vagy kihaltak a magyarok és a többi kelet-európai munkáscsaládok, a környék „elsumesedett”. A szomszédos magyar klub rendezvényeit egyre kevesebben merik látogatni, mert olyan méreteket ölt a bűnözés, hogy egy percre se merik az autót kintthagyni az

⁴² A Duquesne-i methodista templomot hatalmas közösségi teremmel 30 ezer dollárért adták el.

⁴³ http://en.wikipedia.org/wiki/McKeesport,_Pennsylvania

⁴⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Homestead%2C_Pennsylvania

⁴⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Braddock%2C_Allegheny_County%2C_Pennsylvania

⁴⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Rankin%2C_Pennsylvania

⁴⁷ Homestead 51%-a, Braddock 66%-a vallotta magát afro-amerikainak 2000-ben. Lásd: http://en.wikipedia.org/wiki/Homestead%2C_Allegheny_County%2C_Pennsylvania

utcán. „Tavaly hat rendőrautó biztosította a magyar bált, hogy ne lopják el a kocsikat.” – emlékszik vissza egy idős magyar asszony. Az egész negyed elveszítette az egykori magyar karakterét. A magyar katolikus templomot bezárták,⁴⁸ a magyar üzletek megszűntek, a magyar lakók elköltöztek, és ki-mozdulva eredeti lakónegyedükből, ahol többen éltek, hamar beolvadnak a metropolisz amerikai lakosságába. Az egyetlen megmaradt magyar vendéglő egy lerobbant épületben működik az egykori folyóparti gyártelep vasúti sínje mellett. A tulajdonos magyaros hangulatú éttermet próbál működtetni, de valójában egy olcsó negyedosztályú falatozóról van szó, amelynek gyér a forgalma. Felesége révén félig afro-amerikai kislányát magyar néptáncra taníttatja.

Az 1980-as évek elején Pittsburghben és környékén még tizenhat jelentős kulturális-, ifjúsági- és oktatási egylet működött az egyházi szervezeteken kívül (BOROS-KAZAI-BÖDY, 1981, 10–15.). Fontos megemlíteni a magyar értelmiség működtette Nyugat-Pennsylvaniai Magyar Kulturális Társaságot, amely kiváló tudományos előadásokat szervezett 1973-tól kezdődően. A meghívott – magyarországi, és más országokban élő – magyar előadók, jóval a rendszerváltás előtt, élénk szellemi pezsgést okoztak, valós magyar–magyar párbeszédet folytattak a térség amerikai magyar értelmiségével (VÁRDY, 2000, 600–601.). A magyarság apadásával összefüggő gyérülő érdeklődés miatt a Nyugat-Pennsylvania-i Magyar Kulturális Társaság 1993-tól csak nagyon ritkán szervez rendezvényeket.⁴⁹

Nyugat-Pennsylvania-ban a magyar közösségeknek jóformán csak az egykori nyomait találjuk. A római katolikus templomokban az egyház nemzetközi karakteréből kifolyólag nagyon hamar más nemzetiségű papok vették át a magyar atyák szerepét (spanyol, olasz, lengyel stb. papok), akik érthetően idegenül mozognak a magyar kultúra területén. Nem szerveznek magyar kulturális rendezvényeket, nem szerveznek magyar közösséget. A református egyház még mindig több mint tíz templomot működtet a térségben, bár ezek a gyülekezetek is a teljes kihalás szélén állnak. Hogy még mindig léteznek, annak az oka, hogy a református vallás és intézményrendszer szorosabban kötődik a nemzeti identitáshoz. A kivándorlók a Kárpát-medencéből hozták magukkal azt a tudatot, hogy – egész Közép-Európában – aki református, az csak magyar lehet. Erdélyben magyar vallásnak nevezik ezért a református vallást. Amerikában is így nevezik „the Hungarian Church”.⁵⁰ Előre látható azonban, hogy 10–15 év múlva a térségben lévő református templomoknak is valószínűleg megszűnik majd több mint a fele.

⁴⁸ A Hazelwood-i római katolikus Szent Anna Egyházközséget 1914-ben szervezték meg, a hatalmas templomot 1919-ben kezdték el építeni és 1925-ben szentelték fel (TÖRÖK, 1978, 252–254.).

⁴⁹ A kulturális társaság alapítójának, Várdy Béla történész professzornak szíves szóbeli közlése.

⁵⁰ Volt olyan amerikai magyar, akinek a kórházi lapján a vallás rovatban az a válasz állt, hogy: magyar (KOMJÁTHY, 1984, 264.).

A Nyugat-Pennsylvania-i magyarság individuumokra szóródva őrzi még egy darabig önazonosság tudatát. Identitásérzésük mibenlétét morzsáknaként lehet összecsipegetni, ami mentalitásbeli sajátosságokban, magyaros emléktárgyak használatában, magyaros ételek főzésében, rögzült viselkedésmintákban stb. ragadható meg. Erre vonatkozó gyűjtéseim eredményeit egy újabb dolgozatban szándékozom összegezni.

IRODALOM

AMD&ART Project in Vintondale, Pennsylvania

é. n. AMD&ART Homepage. <http://www.amdandart.info/projectindex.html>

BALOGH Balázs

2003 *Gazdák és zsellérek. Gazdálkodási stratégiák Tápon*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BOROS-KAZAI, Mary–BÖDY, Paul

1981 *Hungarian Community Life in Greater Pittsburgh. Hungarian Ethnic Heritage Study of Pittsburgh, Pennsylvania*. Pittsburgh.

BÖDY, Paul–BOROS-KAZAI, Mary

1981 *Hungarian Immigrants in Greater Pittsburgh, 1880–1980. Hungarian Ethnic Heritage Study of Pittsburgh, Pennsylvania*. Pittsburgh .

BRADDOCK

é. n. Wikipedia. The Free Encyclopaedia http://en.wikipedia.org/wiki/Braddock%2C_Allegheny_County%2C_Pennsylvania

BRAUN, Marcus

1906 *Immigration Abuses. Glimpses of Hungary and Hungarians. A Narrative of the Experiences of an American Immigrant Inspector while on Duty in Hungary, together with a Brief Review of that Country's History and Present Troubles*. New York.

CARNEGIE, Andrew

é. n. Spartacus Schoolnet. <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/USAcarnegie.htm>

CARNEGIE Steel Company

é. n. Answers.Com. <http://www.answers.com/topic/carnegie-steel-company>

CHAMBERLIN, Rollin Thomas

1909 *Notes on explosive mine gases and dusts, with special reference to explosions in the Monongah, Darr, and Naomi coal mines*. Washington.

COAN, Peter Morton

2002 *Ellis Islands Interviews. Immigrants Tell Their Stories in Their Own Words*. New York.

THE COUNTY'S INDUSTRIAL CRADLE

é. n. The Vintondale Home Page. <http://www.nantyglo.com/vintondale.htm>

CSOMÁN Endre

é. n. a *Vintondale*. kézirat.

é. n. b *The „Verhovay Legend.”* kézirat.

DUQUESNE

é. n. Census 2000. <http://censtats.census.gov/data/PA1604220432.pdf>

FELDMAN, Herman

1931 *Racial Factors in American Industry*. New York.

HANDLIN, Oscar

1951 *The Uprooted*. Boston.

HOMSTEAD

é. n. Wikipedia. The Free Encyclopaedia http://en.wikipedia.org/wiki/Homestead%2C_Pennsylvania

JACOBS CREEK, Pennsylvania Darr Mine Explosion December 19. 1907.

é. n. GenDisaster <http://www.gendisasters.com/data1/pa/mines/jacobscreek-mineexp-dec1907.htm>

JALSO, Alexander

2004 *Two Envelopes*. Bloomington.

JONES, Maldwyn Allen

1992 *American Immigration. (CHAC) The Chicago History of American Civilization*. Chicago.

KOMJÁTHY Aladár

1984 *A kitántorgott egyház*. Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya.

KRIZA Ildikó

1980 *Az életmód és kultúra változása az amerikai magyaroknál*. MTA I. Osztály Közleményei 32. (Separatum)

KÜRTI László

1999 Elvégzetlen magyarságkutatás az Egyesült Államokban. Magyar Tudomány, 1999, 8. http://epa.oszk.hu/00700/00776/00008/1999_08_11.html

McKeesport

é. n. Wikipedia. The Free Encyclopaedia http://en.wikipedia.org/wiki/McKeesport,_Pennsylvania

NAGY Károly

2004 Magyarok Amerikában. Korunk 2004. június <http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004&honap=6&cikk=640>

A MEMORIAL to the Coal Miners that Worked the Vinton Mine.

é. n. Virtual Museum of Coal Mining in Western Pennsylvania <http://patheoldminer.rootsweb.com/camvinton11.html>

PUSKÁS Julianna

1981 *The Process of Overseas Migration from East-Central Europe – Its Periods, Cycles and Characteristics*. 33–51. Prace Polonije, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellofskiego.

- 1984 Kelet-Európából az USA-ba vándorlás folyamata, 1861–1924. *Történelmi Szemle*, 1984, 12., 145–164.
- 1991 Migráció Kelet-Közép-Európában 19. és 20. században. *Régió*, 1991, 4. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00008/pdf/02.pdf>
- RANKIN
é. n. Wikipedia. The Free Encyclopaedia http://en.wikipedia.org/wiki/Rankin%2C_Pennsylvania
- REEVES, Pamela
1999 *Ellis Island. Gateway to the American Dream*. New York.
- ROSS, Edward Alsworth
1914 *The Old World in the New*. New York.
- SEBESTYÉN Endre
1937 Ki alapította? *Magyar Egyház* július 6.
- SOUDERS, David Aaron
1922 *The Magyars in America*. New York.
- TÖRÖK István
1978 *Katolikus magyarok Észak-Amerikában*. Youngstown.
- VARDY, Bela Steven
1984 *The Hungarian-Americans*. Boston.
- VÁRDY Béla
2000 *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története*. Budapest.
- VÁRDY Béla–VÁRDY HUSZÁR Ágnes
2002 *Újvilági küzdelmek. Az amerikai magyarok élete és az óhaza*. Budapest.
- VÁZSONYI Andrew
1978 The Cicisbeo and the Magnificent Cuckold. Boardinghouse Life and Lore in Immigrant Communities. *Journal of American Folklore*, 2., 641–656.
- VÁZSONYI Endre
1978 A főburdos és a csodaszarvas. *Valóság*, 3., 89–97.
- Vintondale, Pennsylvania
é. n. Wikipedia. The Free Encyclopaedia http://en.wikipedia.org/wiki/Vintondale,_Pennsylvania

HUNGARIAN COMMUNITIES IN WESTERN PENNSYLVANIA

Hungarian settlements in Pennsylvania are among the earliest ones in the history of Hungarian migration to the U.S.A. The migrants of the decades around the turn of the century had been almost without exception peasants owning no or very little land at home. They found employment in the US coal mines or in the steel and railway industries of the Northeastern states where dynamic industrial growth resulted in huge labor demands. The first Hungarian communities came into being in Western Pennsylvania, around Pittsburgh, in the soft coal region and in the proximity of steelworks.

I commenced my research at the archives of the Bethlen Home in Ligonier. In the winter of 2006-2007, I conducted in-depth interviews in Hungarian communities around Pittsburgh in the course of two rounds of fieldwork. I selected my respondents with a view to have representatives of all age groups. (My eldest respondents were born in the 1910s in the United States.) The interviews were always accompanied by the study of the respondents living environment, everyday lifestyle (clothes, eating habits, etc) and the scrutiny of available family documents, photographs, etc. In the course of fieldwork so far conducted, I have taken some 1,000 digital photographs and recorded digitally the interviews with some of the more informative respondents.

In my paper I review, albeit in a sketchy fashion, the history of Hungarian immigration to the region, then discuss the ethnographic features of the Hungarian communities in 2007 - now that they have over 100 years of history behind them. In Western Pennsylvania, one can hardly find traces of the one-time Hungarian communities. The Hungarians of the region are in fact scattered individuals who preserve their identity on their own. The elements of this identity-preservation are but bits and pieces: Hungarian cooking, Hungarian memorabilia, mentality traits and set behavior patterns. A next paper will discuss some of these traits in the near future.

1. kép Székely Ágnes Bükkös, 1923-ban Ajtonyból kivándorolt asszony 1938-ban kiállított okmánya az amerikai állampolgárságról

2. kép Béres János 92 éves egykori bányász Vintondale-ban (2007)

3. kép Lakatlan, régi burdos ház Vintondale-ban (2007)

4. kép Fiatal szénbányász a Darr bánya bejáratánál (1907 előtt)

5. kép Idős magyar férfiak a Ligonier-i Bethlen Otthonban (1960)

6. kép Ravasz László püspök amerikai látogatása alkalmából a McKeesport-i gyülekezet körében (1929)

7. kép Csigatészta készítés a templom pincéjében (1950-es évek)

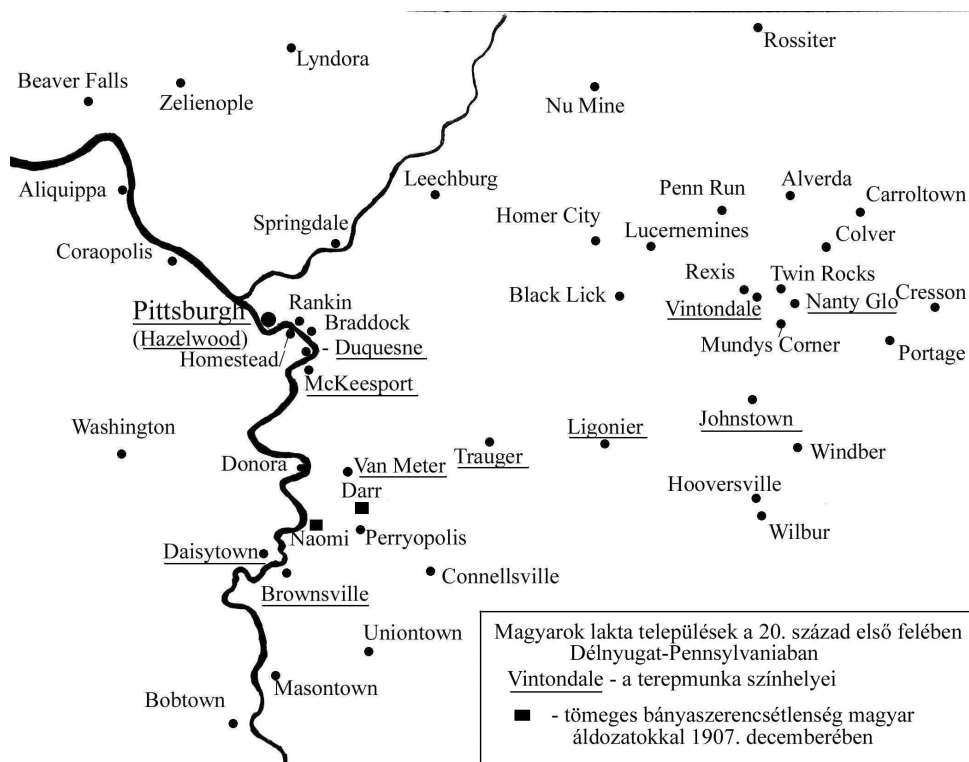
8. kép A Pittsburg-i (bezárt) Szent Anna templom, a város egykori magyar negyedében, Hazelwoodban (2007)

9. kép Kaszab Teréz, a Ligonier-i Bethlen Otthon lakója házi ruhában áll a herendi porcelán gyűjteménye előtt (2007)

10. kép McKeesport-i magyar család otthonának emléktárgyai (2007)

11. kép Amerikás térkép